Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 9 АПРЕЛЬ, 1988 ШУ. ★ № 43 (7546). ★ Мах 3 кеп.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета VIII сесси

Селхан, 8-ча апреле г. Грозне КПСС обкома политически просвещене ЦIагIа бархIазлагIа хержача Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета бархIлагIа сесси хилар. Из хьайийллар НГIАССР Лакхехьарча Совета председатела депутата **Х. М. Витушева.**

Лакхехьарча Совета цхьа барт а болаш чIоагIйир ден повесткеи сессе балха порядоки.

Ден повесткана юкъедихьар ер дешаш:

1. КПСС ЦК июньски (1987 ш.) Пленума дIадехарашка хьежжа республика халкъа боахама доалдара структура эргаяккхар.
2. Республике бахача наха жилищно-коммунальни гIулакхаш деча ниййсдалийта кхоачамбоацараш дIадахара министерствос беча балхах лаьца Нохч - ГIалгIай АССР жилищно-коммунальни боахама министра У. А. Арснукаева отчет.
3. Нохч - ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдар.

Ден повестка хьалхарча дешах доклад йир Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела депутата М. А. Керимова.

Цул тIехьагIа къамаьл дир НГIАССР Лакхехьарча Совета массазарча комиссей председателаша депутаташа **Е. А. Надирова, Б. К. Чагаева, В. Д. Аралина, С. И. Самойловас, Р. И. Зыгаловас, М. А. Арбиева, Н. И. Айдинова.**

НГIАССР Лакхехьарча Совето цхьа барт а болаш тIаийцар массазарча комиссеша яь поправкаш юкъе а хьош, КПСС ЦК июньски (1987 ш.) Пленума решенешка хьежжа республика халкъа боахама доалдара структура эргаяккхарах бола соцам.

Депутаташа ладийгIар «Республике бахача наха жилищно - коммунальни гIулакхаш деча нийсдалийта кхоачамбоацараш дIадахара министерствос беча балхах» Нохч - ГIалгIай АССР жилищно - коммунальни боахама министра депутата **У. А. Арснукаева** яьча отчетага.

Цу дешах лаьца содоклад йир НГIАССР Лакхехьарча Совета жилищно-коммунальни боахамен бытовой гIулакхаш даран йолча массазарча комиссе председатела депутата **Р. М. Хачатурова.**

ТIаккха пренеш дIайолайир. Пренешка къамаьлаш дир депутаташа: **В. А. Куценкос** — КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара, **Х. Магомаевас** — «Чеченингушшвейбыт» объединене болхлочо, **Г. Х. Эльмурзаева** — Гудермесски горисполкома председатела, **А. А. Мякиева** — КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара, **М. П. Антоновас** — «НИИГИ» проектни института слесара-сборщика, **Т. М. Талутовас** — Шелковской райисполкома председатела, **Л. Захаева** — Ачхой - Мартановски района хьажкIаш лелаеча звенон звеньевойс, **В. Т. Сагаева** — КПСС Урус-Мартановски райкома хьалхарча секретара.

Дийцача дешах боаггIаш бола соцам тIаийцар.

Лакхехьарча Совета Президиума Указаш чIоагIдара хьакъехьа доклад йир республика Лакхехьарча Совета Президиума секретара **С. Н. Кожуховске.**

Уж Указаш чIоагI а деш, боаггIаш бола соцам тIаийцар сессе.

Массазарча комиссе индивидуальни къахьегама Закон вай республике мишта кхоачашду, аьнна, НГIАССР Министрий Совета Председатела заместителага А. И. Ивановга депутата С. Ш. Шалаева, XII-ча пятилетка шерашка наха медицински гIулакх дара лаьрхIа йола «Здоровье» яха комплексни программа мишта кхоачашъю, пятилетка хьалхарча шин шера даьр фуд, аьнна, НГIАССР унахцIенон министрга Г. У. Мальсаговга депутата С. М. Батукаевас яьча запросашка хьежар сесси.

Цу запросий хьакъехьа доаггIаш дола соцамаш тIаийцар НГIАССР Лакхехьарча Совето.

БархIазлагIа хержача НГIАССР Лакхехьарча Совета бархIлагIча сессе цу тIехь ший болх чакхбаьккхар. Сессе балха юкъа дакъалаьцар РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Советий балха дешаех йолча отдела консультанта **В. Е. Кораблина.**

БIАЬСТАН БАЛХАШ

ДИКАГIЙОЛЧА ХАНАШКА

Хьинаре дIадоладаьд бIаьстан - кхашкара балхаш «Шалинский» совхоза кхаш леладераша. ХьалхагIа лаьттанцара тIоадал лораеш дола балхаш чакх а даьха, эшшача боараме минеральнии органически удобренеш а тайса, дикагIйолча агротехнически ханашка дIабийннаб эбаь кени горохи, кхыйола доакъара культураш. Цул тIехьагIа уж дIайийннача кхашта эшаш дола гIулакхаш даьд.

Уж балхаш деча доккха дакъа юкъеднхьад республике вовзаш волча кхаш леладечо, Лениней Къахьегама ЦIеча Байракхеи орденаш лелаеча, Германчукски юрта Совета депутата Абдулаев Саламус. Кхычарех хьалха кийчъяьяр цон цо кулгалдеча звеноцарча механизаторашен шоай техника бIаьстан-кхашкара балхлошта.

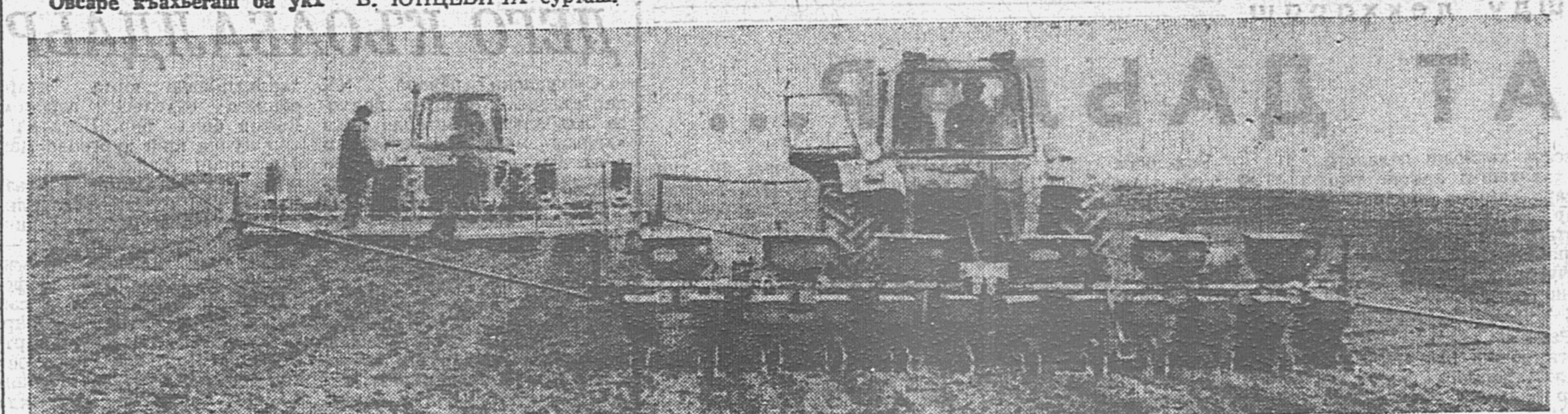
Овсаре къахьегаш ба укх деношка совхоза механизатораш. Шекара свеклай ги дIадувча Салалу санна дика болх барца белгалваьннав тракторист Баталов Абдула а. Дийнахьара план 15 гектар йолаш, 20—25 гектар свеклаш дIаюв цо.

Иоачан юкъе ца эккхе, 760 гектар хула кха шекара свеклаш дIайийна тахан йистедаккха лерхI цар. ХIаьта из дара йисар ерига а 80 гектар мара яц.

— Из тхона цкъа кхалла хIама я, — яхаш, бегаш бу механизатораша. — Цул тIехьагIа доакъара свеклаш дIае долалургда тхо. Царна аьнна массадола агротехнически гIулакхаш даь кийчдаьд 150 гектар хула кха.

М. МАЖИТОВ.

СУРТАШ ТIА: 1. Звеньевой С. Абдулаев, механизатор А. Батаев. 2. Свеклаш дIаювш ба.

В. ЮНЦЕВИЧА сурташ.

16 апреле—коммунистически субботник

ОВСАРЕ КЪАХЬЕГАРГДА

Укх шера 16 апреле В. И. Ленин ваь 118 шу дизара хетадаьча Ерригсоюзни коммунистически субботника дика кийчо еш ба Гудермесски района къахьегамхой. Москвичий патриотически инициатива районе эггара хьалхачарца хьаллаьцар Гудермесски медицински инструментий завода, локомотивни депо, «Гудермесский» совхоза къахьегамхоша. Къахьегама цIейна хетаяь хиннача собранешка, митингашка болхлоша цхьание санна массане а дош делар хьинар кхо ца деш къа а хьегаш, ленински коммунистически субботник дола ди белгалдаккха.

Медицински инструментий заводе Ерригсоюзни коммунистически субботнике дакъа лоацаш хургва 780 болхло, инженерно - технически болхло, гIулакхера нах. Цу дийнахьа царех къахьегама вахте латтараша арахеца лаьрхIад 11 эзар сома маьха тайп-тайпара продукци. ХIаьта КПСС XXVII съезда делегат, Къахьегама сийлен шоллагIчеи кхоалагIчеи степена орденаш лелаеча Кириченко Галина, Арцуев Асламбек, Мохцаев Кахир, Кобелев Вячеслав, Мачигов Магомед керте латтача комплексни бригадаша дош деннад дийнахьара норма 120 процентал чухьнахьа йоацаш кхоачашъе.

Шоаш цу дийнахьа хьинаре къахьегаш даьккха 130 сом алапи пятилетка фонда юкъедахьа дош деннад завода болхлоша.

Ленински коммунистически субботнике дакъа лоацаш хургва Гудермесски локомотивни депора 1500 машиннаькъахо. Цу дийнахьа кхоача доагора-энергетически ресурсай чотагIа цар ремонт ергья 20 гаргга болча тепловоза, 40 деза мовхьаш тIадола поезд дIа-хьа йохийтаргья цар. ХIаьта пятилетка фонда юкъедахьа лерхI цар 16 апреле шоаш даьккха кхоъи ахи эзар сом.

Н. БОРИСОВ.

ПЯТИЛЕТКА ФОНДЕ — 12 ЭЗАР СОМ

Укх шера 16 апреле В. И. Ленин ваь 118 шу дузача денна хетадаь Ерригсоюзни коммунистически субботник дара москвичаша дIайолаяь патриотически инициатива хьал а лаьца, из ди хьинареча къахьегамца белгалдаккхара доккхий социалистически декхараш тIаийцад «Чечингавтотранс» территориальни объединене водителаша, ремонтникаша, инженерно - технически болхлоша, гIулакхерча наха. Цу дийнахьа объединена чуйоагIача транспортни организацешкара балха араваргва 7570 саг. Царех массазарча шоай балха моттигашка къахегаш хургва пхи эзар болхло.

Ленински коммунистически субботнике дакъа лоацараша клиентураца оттаяьча договорагIа дIа-хьа хьоргда 25 тонн халкъа боахама тайптайпара мовхьаш. РейсагIа араяьнна болх беш хургья 2260 автомашинаш тIарча водителаша къахьегама цIей долча дийнахьа болх бергба кходаьча доагора чотагIа. Автобусащца, легковой таксешца пассажираш дIа-юха кхувларах предприятена 92 эзар сомал чухьнахьа йоацаш доход ергья водителаша.

«ЦIеча шоаттдийнахьа» кхыча деношкарчул дукха овсарегIа болх а беш, шоаш даьккха 12 эзар сом алапи шийтталагIча пятилетка фонда юкъехьоргда транспортникаша.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

СОВГIАТО ДЕКХАРИЙЛА ДУ

КПСС XXVII съезда, цул тIехьагIа хиннача КПСС ЦК Пленумий решенеш кхоачаш а еш, производственни планех, тIаийцача социалистически декхарех хадданза лоархIаеш хьайоагIа республика Госагропрома чуйоагIа «Грозненская-1» яха автотранспортни предприяти.

Уж деррига толамаш даха таро хилар предприяте коллективо лерттIа социалистически яхь вIаштIехьъяккхарах, къахьегама бригадни форма, йизза хозрасчети ше шийна финансировани елгеи самоокупаемости юкъейоалаярах.

1987 шера экономическии социальнии дегIааххара Пачхахьалкхен план кхоачашъяра лелаьча Ерригсоюзни социалистически яхье котъяьннарг а лаьрхIа, «Грозненская-1» яхача автотранспортни предприяте коллектива хьожаяй КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС, ВЛКСМ ЦК карара кара тела ЦIе байракх.

Самардийнахьа цIейна санна хоза кийчъяьяр предприяте клуб. Укхаза гулбеннабар водителаш, инженерно - технически болхлой. Цига торжественни хьале къахьегама коллектива деза совгIат дIаделар КПСС обкома бюро члена, Нохч - ГIалгIай АССР Министрий Совета председатела М. А. Керимова. Цо автопредприяте коллектив дег тIара даькъала йийцар доккхача совгIатаца. ТIехьа тIайоагIача хана а цун къахьегамхой аьттув балар ловш ловца баьккхар.

СовгIат дIаэцаш предприяте директора М. Идигова баркал аьлар КПСС-а, Советски правительствана коллектива балха иштта лакха мах барах. Тешам белар дIахо йодача хана уж хьокхамаш кхы лаьгI ца долийташ къахьега.

Цул тIехьагIа Идигова дийцар 1988 шера пачхахьалкхен планаш, социалистически декхараш кхоачашдара, социальни даькъе де лерхIачох, цу хьакъехьа шоашта хIанзле карагIдаьннарех. Цо гулбеннарашка дIахайтар дезача совгIато кхы а дикагIа къахьегара тIахьехалга. Коллективо тIадилларца М. Идигова тешам белар укх шера ялх бетта задани XIX Ерригсоюзни партконференци хьаеллаш кхоачашъе.

Деза согIат хьожадарах партена, правительствана дег тIара баркал оалаш къамаьл дир водитела, къахьегама коллектива совета председатела М. Атабаева.

СовгIат дIалуча вар КПСС Ленински райкома хьалхара секретарь Е. И. Пучков.

М. С. ГОРБАЧЕВ НАДЖИБУЛЛАЦА ВIАШАГIКХЕТАР

ТАШКЕНТ, 7 апрель. (ТАСС). Тахан Ташкенте вIашагIкхийтар КПСС ЦК Генеральни секретарь М. С. Горбачеви Афганистана Республика Президент, НДПА ЦК Генеральни секретарь Наджибуллаи. Цунца хьаеллаелар советско - афгански вIаши юкъерча гIулакхий керда этап. ВIашагIкхетар чакхдаьлар доттагIала, безамеча атмосфере. Юххера а тIаийцар цхьана яь Заявлени.

КЕРДАЧА ТАЙПАРА УЙЛА Е, ХЬИНАРЕ БОЛХ БЕ

М. С. Горбачева Узбекистана къахьегамхошца хинна вIашагIкхетараш

Перестройкага низ болаш латт. Советски наьха дегашка чIоагIлуш доагIа революционни кердадаккхара гIулакха, мехка кхоанен, социализма кхела хьалхашка шоаш бехктокхаме хетар. Парте билла никъ нийса хиларах халкъ тешаш хилара хьал 7 апреле дIадоладеннача, М. С. Горбачева узбекски къахьегамхошцара вIашагIкхетарашка гуш да.

Советско - афгански переговораш чакхъяьнначул тIехьагIа КПСС ЦК Генеральни секретарь Узбекистана колхозашка, юртара къахьегамхой болча вахар.

Республика шаьра аренашка даггара кхехкаш бIаьсти я. Бакъда, хIанз, пленка кIалха дале а, хьахила доладеннад хьалха кхача баьцадаараш — кабуц, хоарцамаш, саьмарсаьк, морковка. Зиза техад Iажий, кхорий гаьнашта, розови бесса йийрзай шапшай гаьний ткъовронаш.

Ташкентски района К. Маркса цIерагIча колхозе вена М. С. Горбачев баьцадаарий кхайна юхе сецар. Укхаза цун колхозхошца чIоагIа безаме къамаьл хоттаделар. Колхозхошта лаьрхIа керда цIенош хьалдарах, наха чуIе фусамаш хьалъелта дикагIа вIаштIехьдаккхарах, тикашка дика радиоаппаратура, хIанзара мебель, автомашинаш хулийталгах дувцар цар. Лоацца аьлча, укхаза наьха вахар тоадарах дола гуччахьара къамаьл ду.

М. С. Горбачев: Цхьабакъда, дикагIа болх бер дикагIа ваха веза. Дукха ха йоацаш Узбекистанера хьал кхы тайпа дар. ХIаьта шоана новкъа ца хилийта аз аргда, цу тайпара хьал Узбекистане хинна Iацар. ХIаьта, хIанз нийсса никъ лацар чIоагIа лоархIаме да: дика болх бер дика ваха веза. Къахьегама саг, къахьегам — цу морала лард я.

Гулбенначарга къамаьл деш М. С. Горбачева хетт: перестройка политике деррига а кхетадой оаш?

Р. Акбаров, колхоза председатель: Кхетаду. Из чIоагIа эшаш я. Масала, хьалха тхо, план йича тхоайла дIахьа ловцаш а даьхе, деррига кхоачашхилча санна сатийна Iоховшар. ХIанз хьалхарча аргIагIа, нах мишта Iалашбергбар - хьогI, яхаш, уйла ю оаха. Массе а хана, диззача шера.

М. С. Горбачев: Оаш, лоархIамерча темана теркам тIаухийт. Перестройка маIан— деррига а, сага духьа хьадар. Производство сага духьа, иштта продукци, товар — сага духьа. Советаша шоай балхаца а сага йоакхо елга керттера лархIа деза. Газеташа хьалхарча даькъе сагах, из мишта вах, цунца долча дикачох, вочох язде деза. Саг — из да эггара керттердар.

Р. Акбаров: Колхозхой съезде цунах дийцар. Цига объективни гIулакхацара къамаьл хилар.

М. С. Горбачев: Хьо — съезда доакъашхо — аз мел яхачоа раьза вий?

Р. Акбаров: Нагахьа санна раьза вецаре, оаха соаххка денз е болх дIаболабергбацар.

М. С. Горбачев: ХIаьта кагий нах перестройка хьакъехьа из уйла-нигат долаш бий?

Х. Ахметов, баьцадаараш леладер: Цу хьакъехьа массане цхьа уйла я: перестройка — из массанена эшаш дола гIулакх, хIана аьлча, цо массанена болх бу.

М. С. Горбачев: Сона гучогIа, шун председателаца дика бувзам ба, хIаьта из лоархIаме да. Нагахьа санна, бригадиран бригаданен, колхоза кулгалхочоан къахьегамхоштен юкъе юкъ йоле, нагахьа санна уж шоайла ца кхете — гIулакх доаггIача бесса дIагIоргдац.

Колхозхой хаттарашта жоп луш М. С. Горбачева аьлар: Массехк сахьат хьалха са Афганистана Республика Президентаца, НДПА ЦК Генеральни секретараца Наджибуллаца хинна вIашагIкхетар чакхдаьлар. Афганистане политически урегулировани яра процесс чакхйоалаш латт. Политически урегулированех йолча соглашенена кIала кулгаш яздергхиларах, бола тешам болаш ба. Сона хетачогIа, Пакистана а Афганистана а гайна-ганза договор дергда. Вай америкаццаща гарантий метта а этта, хетачогIа, договор дергда. Цунца доккха гIулакх кхоачашхургда, из конфликт хIанз дIаяккха еза. Из гаьнаьннай. Мехка машар эш. Цудухьа тахан тха хиннача къамаьле тIеххьара дешаш дийцар, шодамаш хьадаста мара ца дезача кхаьчад гIулакх. Цига хинна къамаьл дар чIоагIа лоархIаме а, чIоагIа практически а...

Советски правительствос кхетаду, нах мехка чура гIулакхаш тоаделча а машар чIоагIбелча а бакъахьа хеташ болга. Из тхона а бакъахьа хет. Вай чура а арахьара а политика массе а мехкашка чIоагIа тIаэц. МугIарера нах, къахьегамхой, берригаш сатийна баха ловш ба. Цу хьакъехьа вай шин дагара дац.

Оазаш: Дац.

М. С. Горбачев: Аз сайна хетар аьнна ца Iеш, ЦК Политбюро цIерагIа, вай советски правительства цIерагIа аргда, белгаларча этапашка Узбекистанага кхаьча бала оаха шуца цхьана лайнаб, аьнна. Узбекски халкъ — из ширача замалахьара культура йола халкъ, дукха бала лайна, укх лаьтта дукха хIама даь, из дийндаь, цунах хIанзара мохк хьабаь халкъ. Сона Узбекистан йовз, со цун дикка дукхагIйолча областашка хиннав. Ташкенте, Бухаре, Самарканде, Навои, Заравшане, Намангане, Фергане, Андижане хиннав со. Дукха хIама бIаргадайнад, иштта дукха вIашагIкхетараш хиннад: производстве кагирхошца, кишлакашка аксакалашца. Сона цхьадолча даькъе яйзар шун халкъа оамалаш, психологи — къахьегам безаш, кура-сонта доацаш, лаьттана мутIахьа долаш хилар. Иштта советски Iаьдала мутIахьа хилар, дагайохал, узбекски халкъо тIом болча хана хьагойта интернационализм, цо шийна доккха дукъ хьатIаийцар. Цудухьа, аз гуччахьа дIааргда: Москве а вай халкъа юкъе а Узбекистан, цун аьтта йоацача ханашка а тIехьа ца лархIара хьакъехьа хIама гучадаланзар. Тхона хов, халкъ бехке доацалга. ХIаьта цу хинначоа бехке цхьа белггала группа я. Цар цунах доагIа жоп лургда.

Дика хет, тахан наьха дика къахьега, лаьтта тоаде, керда декхараш къестаде безам хилар. ДIахьажал шо, шоай республика мишта дегIаух. Дика хет, хIанз узбекски дезалаш кердача кIийлен тIа, кердача социалистически порядкашта чIоагIлуш хилар. Укхаза шоай дош ала дезараш кагирхой ба. ХIана аьлча, хIанз а тIехьа дезалашта юкъерча отношенешка дIаяхача замах юхедиса ийрча гIулакхаш да. ХIаьта царех итоге — кхалсаго бала лов, дезала, общества бала лов.

...Цудухьа, вай, цу даькъе воашта могар де деза, къаьстта кагирхоша. Кагирхоша эггара хьалха колхоз, тIаккха республика, беррига мохк хьалкхаба беза.

Колхозхой шийца а болаш, М. С. Горбачев лоалахарча кхай тIа воал. Цу тIа деррагача цун шоралла пленкаша къайла баьцадаараш да. Бакъда, дувца къамаьл боамбех да. Шеко яц, боамби тха керттера беркат да, йоах колхозхоша, хIаьта тIа-тIа маьха безагIа хIана хул узбекски соми баьцаадараши?

М. С. Горбачев: Шоана ховш ма дий хиннар: Узбекистане 85 процент дола лаьтташ боамбе дIалаьцадар. Цудухьа дIаювш кхыметтел люцерна а яцар, долче йоацаш яр шура а иштта кхы дIахо а. Цул совгIа боамби дIабувш дола лаьтташ хувца деза, хIаьта из деш дацар. Лохбала болабелар хьувкъам, хьоаса дикал а вогIа хулар. Дуккха дар телхадора. Из цкъа-дале. ШозлагI-дале: оаш бакъахьа хетт, кхачан продукташ, кондитерски хIамаш а тIехь, Узбекистаню кхыча моттигашкара хьакхахьар нийса дий, яхаш.

Цхьаькха хаттар, къамаьла керда тема — доалахьарча бешамашта лаьрхIа участкаш. Бешамаш лелаерий кооперативаш ма хетта сиха дегIа ягIац.

М. С. Горбачев: Вай тахан шера миллион участкаш дIалу. Вайна ловш да бешамаш лелае безам мел барий хьашташ кхоачашделга. Цхьаннена а ак ца алара тIехьа да вай. Шо долча этта хьал кхыча тайпара да: лаьтта дала йиш я, цхьабакъда, из хий дилла деце, оаш цигара хIама йоаккхаргья яц. Цудухьа проблема — лаьтташ долча хий диллар. ТIаккха таро хургья наха бешамаш яла. Кхы малагIа хаттараш да шун?

Оаз: Мишта къоастаеш я Аральски форда кхел?

М. С. Горбачев: ХIанз специалисташ тохкаш ба цига де дезар. ХIанзарчоа со ала йиш йолаш ва, хих лерттIа пайда эца беза. Узбекистане а кхыйолча республикашка а хий доаделга Iалаьмате боккхача боараме да. Шун хаттара цхьаькха жоп луш, аз аргда, Аральски форд дийнбара тайп-тайпара варианташ кийчъеш а тохкаш а я.

К. Маркса цIерагIча колхоза кхаш кхыча боахама — «Ленин юлы» («Ленина никъ») яхача колхоза комсий кхашта лоаллаха да. Укхаза а къамаьл дIадолалу лаьттах, из хоздечен цунга хьожачен къахьегама кулгех. Колхозерча баьцадаараш леладеш волча И. Исабаева цIагIа цу тайпара къахьегам беза кулгаш — бIарчча дружина. Из я районе йовзаш йола баьцадаараш леладерий дезала подряд.

КПСС ЦК Генеральни секретара дIа-хьа бовзийташ къамаьл дир дезалашца, хаьттар цар бытах, колхозерча социальни хьалех.

Дезала подряда, боахам лелабара кердача дикагIча методий, коллективерча дIахьа долча гIулакхий тема яр колхоза теплични боахама къахьегамхошца вIашагIкхийттача хана йийцар.

Масса саг ва шун дезале? — хетт М. С. Горбачева болхлочунга М. Тургуновайга.

М. Тургунова: Ялх саг. Са диъ бер да.

М. С. Горбачев: Малав шуца болх беш?

М. Тургунова: Бераша гIоду, мар тракторист волаш къахьегаш ва.

М. С. Горбачев: Мел лаьтта да шун дезала тIачIоагIдаь?

М. Тургунова: Итт сотка.

М. С. Горбачев: Мел ба оаш квадратни метр тIара чуэпа хьувкъам?

М. Тургунова: ПланагIа—12 килограмм. ХIаьта оаха чуэцар — ткъо килограмм. Укх шера 25 чуэца дага а да.

М. С. Горбачев: Хой шоана, са безам дезала подрядо тIа хIана оз? Укхаза деррига а гуш да. Бухгалтер эшаш вац — деррига гуш да. ДIа-хьа лела, къамаьл де, ер-ер де, яха, дезац. Дезал шоаш хул дика къахьегара тIакхувш. Со-м дезала подряда тIехьа тIахьехамаш де венавар, хIаьта шо-м из хIанзле а юкъейоалаеш да.

Поселка улица тIа керда вIашагIкхетар хилар. Гулбеннарашка йистхулаш, М. С. Горбачева йоах: шо долча-м бIаьсти яьннай. Эггара хьалха гу сона шапшай зиза тохаш...

Ма дарра аьлча, массарел чIоагIагIа со гIадвугаш да шо иштта дог айденна хилар. Вай долча хIанз а йолаш я проблемаш. Уж-м кхоана а хургья. Вахаре нийслуш да из. Бакъда, нах дог айденна хуле, уж проблемаш дIайоахалургья.

Оазаш: Массава дог айденна а «тIех» аьнна а ва.

М. С. Горбачев: Перестройка дег чу йижа хургья-кх.

Оазаш: ХIаа, хIаа...

М. С. Горбачев: Долче, дика хаоттам хилба шо долча, дика хьувкъам хилба. Ираз хилда. Духхьал сага ираз.

М. С. Горбачевца цхьана бар КПСС ЦК Политбюро член, СССР-а кхыча мехкащарча гIулакхий министр Э. А. Шеварднадзе, Узбекистана Компарте ЦК хьалхара секретарь Р. Н. Нишанов.

* * *

ТАШКЕНТ, 8 апреле. (Спец. корр. ТАСС). Тахан М. С. Горбачева балха программа Узбекистане дIайолаелар В. И. Ленина памятника юхе зизаш дахкара церемонеца. КПСС ЦК Генеральни секретара маршрут укхазара дIа города болхлой районагахьа йолалу. Дукха хIама ца эшаш ши сахьат хетаду цо «Алгоритм» яхача объединене производство йовзара, къахьегамхошца беседаш яра.

М. С. Горбачевца цхьана бар КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр Э. А. Шеварднадзе, Узбекистана Компарте ЦК хьалхара секретарь Р. Н. Нишанов.

* * *

Заводе хинначул тIехьагIа Узбекистана Компарте ЦК М. С. Горбачева беседа хилар республика кулгалдеча болхлошца.

* * *

Делкъел тIехьагIа М. С. Горбачев Ташкентера Москве дIавахар.

Аэропорте из накъавоаккхаш бар Р. Н. Нишанов, Узбекски ССР Министрий Совета председатель Г. Х. Кадыров, Узбекистана Компарте ЦК бюро членаш, кхыбола новкъостий.

* * *

Цу дийнахьа КПСС ЦК Генеральни секретарь Москве цIакхаьчар. Цунца цхьана цIакхаьчар Э. А. Шеварднадзе.

(ТАСС).

Экономически дешар—массанена

ЛОАРХIАМЕ ГIУЛАКХ

Дукха ха йоаццаш хилар республика партийни боахама актива собрани. Цига дакъалоацаш яр Аргунски «Пищемаш» яхача завода токарь, къахьегама ветеран Ссмаева Хьава. Укх деношка тха корреспондента вIашагIкхетар хилар цуьца. Цо дийхар перестройки идеологически Iалашо ечара политически экономически дешара система лоархIам лакхбара даькъе завода беча балхах дувцалга.

— Къаьгга гуш да перестройка еча политически экономически дешара лоархIам Iалаьмате боккха болга. Тха заводе тахан а кIезига бац бригадни подряда, хозрасчета маIан мадарра кхета ца деш бола нах. Цудухьа къаьстта теркам тIабахийта боагIа из дешар вIаштIехьдаккхара. Цхьаккха къайле йолаш хIама дац дIанхача шерашка из духхьал форманна леладеш дукха моттигаш хинналга. ХIаьта из гIулакх овлангара денз тоадарах бола КПСС соцам арабаьнначул тIехьагIа мара цу деша лерттIа теркам тIабахийтабац. «Пищемаше» кIезига пропагандисташ бац политически экономически дешар хьехаш. Цу дешара юкъе эзав 400 совгIа саг. Вурийтта школа я болх беш. Царех цаI хаьдда экономика Iомаеш я, шиъ марксизма - ленинизма лардаш, цаI комсомольски политпросвещене, коммунистически къахьегама 13 школа я.

Занятеш цIенхаштта кийчлуш чакхйоах пропагандисташа Загалаев Илеза, Исрапилов Iаьлас, Садулаева Санета.

— **Хьава, хьалха политически экономически дешар Iомадеча занятешка нах гулбе низткъало хулар. Цу гIулакха пропагандиста оар цагIа йоахар администраци, партийни, профсоюзни организацеш. ХIанз мишта латт из гIулакх шун заводе?**

— Бакъда из. Цул совгIа, занятеш чакхъяьхай, яхаш, харц отчеташ телаш моттигаш а нийслора. ХIанз цу тайпара хIама цIенденна дIадаьннад. Наха шоаш дика кхетаду керда формаш балха юкъейоалаелга технологи йовзаш ца хилча лерттIа дIагIоргдоацалга. ХIаьта технологически процесс хIара дийнахьа яхар санна хувцалуш ма латтий. Керда станокаш, керда линеш балха юкъекхувлаш латтача хана, цхьаккха дIача болх дIагIоргбац, нах лерттIа дийша ца хуле.

Оаха занятешка Iомадаьд СССР предприятехи (объединенехи) дола Закон. Кхом бе, хьурмат де, технологех бизза пайда эца Iомалу нах. Политически экономически дешар Iомаде болабелча денз дукхагIа я завода къахьегамхоша производства тоаяра тIаерзаяь телаш йола рационализаторски предложенеш а. Иштта, заготовительни участка коммунистически къахьегама школа ладувгIараша металл тедара керда рационализаторски предложени еннай. Цо таро елар 700 сом кходе.

— **Шун предприяти хIанз а боахама доал дара кердача формага яланза я. Бакъда, 1989 шера денз йиззача хозрасчетагIа къахьега доладургдолаш да шо. МалагIа болх ба оаш цу даькъе кийчо яра тахан беш бар?**

— Йиззача хозрасчетагеи ше шийна финансированин яргеи довлара хIапззе кийчо еш да тхо. Цунца дувзаденна болхлошца, инженерно - технически болхлошца занятеш чакхйоах. фондаш хьа мишта хул, боахама кердача хьисапе доалдарах хьабоалача пайдах дувц. Завода экономисташа, занятеш ю къахьегамхошта хозрасчетни система Iомаеш.

— **МалагIа кхоачамбоацараш нийслу политически экономически дешар Iомадеча?**

— Нийса хургдацар политически экономически дешар Iомадеча кхоачамбоацараш дац, аьлча. Моттигаш нийслу пропагандисташа занятешка во кийчо еш, ханнаханнахьа уж чакх ца йоахаш. Из бахьанце дукха ха йоаццаш хиннача партийни собране цIенхаштта бехк бир цхьаболча пропагандисташта. КПСС Шалински райкома политически просвещене кабинето ма доаггIара практически новкъостал диц занятеш чакхъяхара. Учебни материалаш, гойтара пособеш тоъамболаш яц. Цунца цхьана, ма хетта латтац хьалхалаттарий опыт дIайоаржаелга.

Оаха дика кхетаду КПСС XXVII съезда решенеш кхочашъелга хIаране къахьегама юкъехьоча даькъах тийша долга, цудухьа политически экономически дешара перестройка елга тIехьтетта йиш йоаца гIулакх да.

Къамаьл дIаяздаьр
А.-Г. УГУРЧИЕВ.

Дикача нахах

БАРТ ЦАI ХИЛЧА

Доккхий декхараш тIайица къахьег укх шера СССР Минмонтажстрой «Электромонтажконструкция» яхача треста Грозненски электромеханически завода коллективо. Пятилетка кхоалагIча шера план ханал 3 ди хьалха кхоачашъе лаьрхIа ба завода болхлой. Заданел совгIа 500 эзар сома маьха продукци арахеца кхувргдацар тIаккха. Планал тIех 17 эзар сом пайда бергба.

Завода промышленни продукци хьаеш юхеюсача отходех бахача наха эша товараш хьадергда цхьа миллиони 150 эзари сома маьха. Уж декхараш кхоачашдеш бIаь эзар сома маьха электрически энерги, металл, кхыйола материалаш кхоергья.

Шу дIадолалуш уж декхараш тIайицар завода болхлоша шоай производственни собране. ДIадахача юбилейни шера хьинаре къахьегарах дика кIийле кийчъяьяр цар ер карара шу дIадоладара. Сийлахь - боккхача Октябра 70 шу дизара сийна яьржача социалистически яхье треста предприятешта юкъе хьалхарчарех цхьа моттиг лаьцар заводо. ПланагIа 8800 эзар сома маьха продукци арахеца йоагIача метта 9310 эзар сом мах бола продукци хьайир. Вешта аьлча, план 106 процент кхоачашйир. Из толам боаккхаш къахьегама овсарле хIама ца эшшаш планал тIех 6 процент лакхйир.

Боахама расчетага яьнна дIадоладир ер шу цу предприяте коллективо. Цу тIа гIолла дукха хувцамаш хиннад заводе.

— Тхо боахама расчетага далалехьа болхло производства да ва яхар, ма дарра аьлча, формана оалаш дар, — аьлар завода партбюро секретара инженера Светлейший Олег Анатольевича. — ХIанз болхло производства бокъонца да ва. Ше хьадеча хIаман визза бехктокхаме ва из. Брак йолаш продукци йой, ше жоп лургда цо, хьалха санна выговор а яь вутаргвац, даь зе дIатакха дезаргда. Нагахьа санна ца доагIача дIадахийта рузкъа доадой, из шиих гIоргда.

ХIанз массане юкъара а доацаш, хIаране ший да даь дикадар а водар а. Дуккхача хIаман уйла яйт перестройкас.

Хозрасчет йолаелча денз деррига а шаьрра дIадода аьлча нийса хургдацар. Къаьстта хьовзам хул снабженегахьара. Материалаш ханнахьа хилийтац. Хьаяхьарех цхьаяраш стандартагIа ма йоаггIара хилац, къаьстта металл.

Уж новкъарленаш нийслушше, заводо шин бетта задани кхоачашйир. Планал совгIа арахийцар бархI эзар сома маьха продукци. ЙоагIачул 6 процентал тIех лакхйир къахьегама овсарле.

Март бетта кхы а дикагIа да завода коллектива гIулакхаш, хьалхарчул дикагIа латт Iалашо елга.

Боахама расчет йолаелча денз хоалуш тIехь-тIехьа дукхагIа чIоагIлу къахьегамен производственни дисциплина, дикагIа я порядок.

Йоккха яц завод, дукха бац цун болхлой — веррига а 400 гаргга саг мара вац. ХIаьта а ше хьаеча продукцега диллача боккха лоархIам болаш предприяти я из.

МоллагIа гIишло хьалъеча, кхыметтел саго шийна чуваха цIенош деча а, эшаш хул электрически сварка. Цу заводе арахец аьшка хIамаш хотта а хоадае а эша берригa электросварка кхоачам бола, кхыметтел сага лампа а чуйола, «КЭМЗ-2п», «КЭМЗ-7» яха комплекташ, эккхара кхерам ца хулийта чона коробкаш, распределительни шкафаш, троллейни секцеши устройстваши, трансформаторни подстанцеш, кхыйола дуккха электрически оборудовании прибораши. Уж кхоач вай мехка массе а миIинге. ХIаьта цхьаяраш экспорте а йолх.

Продукци дика я, къаьстта хIанз, предприяти боахама расчетага яьнначул тIехьагIа, цхьаккха рекламаци еннаяц. ХIара цех, участок, бригада гIерт ши-ше хьадер дикагIа хилийта.

Шерра яьржай заводе XIX Ерригсоюзни партийни конференцена ма боаггIара накъабахара йола яхь. Цу яхье, массаза а санна хьалха латт, КПСС Заводской райкома член, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета депутат волча Вагапов Хьабибула Баудиновича кулгалду слесарий - сборщикий бригада. Цо массе хана тIеххкхоачашъю производственни плани тIайица декхари. Бригадера нах йоккха балха говзал йолаш, цаI шоллагIчун метта дIаоттаургволаш ба.

Вагапов Хьабибула ше производстве, наха юкъе, дезале хьокхаме гIулакхаш доахкаш ва. Бригаде чIоагIа я къахьегама а производственни а дисциплина. Корта бохабу малар малара тIагIолла телха хIама дувца дийзадац бригаде. Из барттайна, вIаши хьожаш къахьегача наьха коллектив я.

Иштта дика ювц Светлейший Олег Анатольевича коммуниста Алимов Игорь Михайловича кулгалдеш йола слесарий - сборщикий бригада а. Социалистически яхье хьалха латташ хьайоагIарех цаI я из а.

Керттерча литейно - механически электроконструкцен цехий коллективашка кайоалаш болх булургбацар, керттерча энергетикеи инструментальнии участкаша царна эшар хан-ханнахьа ца лоаттадоре. Уж гIо деш йола подразделенеш я. Завода коллективашта юкъе массаза хьалха а латт.

Завода къаьст-къаьста бола болхлой хьоабеча эггара хьалха цIи яккха йоагIа слесара-сборщика Островский Станислав Марковича. Кхы саг хьажа ца везаш хул цо хьаяь моллагIа а оатхал, цо вIашагIъелла оборудовани е прибор. Из цIаккха а висавац ший норма тIеххкхоачаш ца еш. Цу балха тIа воллаше а Станислав Маркович дуккхача хана завода партийни организаце секретарь хиннав.

Иштта вувца воагIа инструментальщик Астафьев Борис Максимович а. Массаза а производстве хьалха латташ хьавоагIа из. Доккха дакъа лоац цо общественни вахара юкъе а. Из завода профкома председатель ва.

Царел тIехьа ца вусаш къахьег слесара - сборщика Резниченко Виктор Николаевича а.

Завода коллектив толамаш доахаш накъайода XIX Ерригсоюзни партийни конференцена.

Р. ЧАХКИЕВА.

Коммунистех дола дувцараш

ШИЙ МОТТИГЕ ВА

Дукха ха яц Назранерча Ахриев ГIапура цIерагIча «Электроинструмент» яхача завода слесарь-автоматчикаца Бузукашвили Семенаца тха хьоашал тоссаденна. Со-м лаьрхIа из волча а вахавацар. ХIаьта а цхьацца белгало ма хулий сага теркам тIаозаш. Са теркам тIаэзар яр елаенна цун юхь, соца, ца вовзача хьаьшаца, цо леладаь эхь-эздел.

...1928 шера баьхкаб Семена дай-нанеи Назране баха. Духовно вIаьхий саг а ва Семен: гуржий, гIалгIай, эрсий метташ хов цунна шаьра. Уйланца, дегаца, дерригача ший вахара хьисапаца ше болх беча, ше вахача-лелача нахаца дIайийна а ва. Интернационализмага диллача — визза советски саг ва-кх, гулъяь массехк къаман дика оамалаш а йоахкаш. Лакхе вай дийца эхь-эздел а цу юкъе доагIа. Семен парте дIаэцача хана а хьоадир из.

Заводе болх беш волча эзар совгIа сага юкъе цаI коравоагIаргвац шоана из ца вовзаш. Дукха ба укхаза цунца школе, тIаккха ГПТУ-14 яхача училище деша баьгIа а хьалкхийна а нах. Из училище йисте йоаккхаше а, токара специальность а йолаш эскаре вахар Семен. Цигара цIавеча, дукха леланзар салоIаш. ДиълагIча дийнахьа ший балха моттиг хьалаьцар.

ЦхьайттлагIа шу да хIанз ше волча механически цехе цо болх бу. Цу юкъа училище Iомаьяча токара говзалал совгIа кхы а массехк смежни говзалаш Iомаяьй цо: электрик, шлифовальщик, автоматчик.

— Накъайоалий хьона уж? — хет аз цунга.

— Даьра йоал сона сайнеи, заводаи, соца балха боахкача новкъосташтеи-м. — Ма хулий дика-во дена цIагIа Iе везаш а, — аьлар Семена. — Сона сайна а накъабоал иштта моттиг нийсъелча са новкъостий.

ЧIоагIа эшаш хIама да барт-цхьоагIо.

— Кхыметтел роботашта а эш из-м — аьлар Семена.

Хьаштдола технически прогресс, хозрасчет, подряд юкъеяьннаяр аьнна, барт ца хуле коллектив а хургьяц, гIулакх, вахар лерттIа дIа а гIоргдац, яхалга дар из. Семен ше наха юкъе барт болла ховш ва.

— ЦIагIара саг мо хет тхона Семен,— аьлар цунца болх беш волча автоматчика Плиев Мухьмада.

Ииъ станока тIа болх бу цо. ХIаьта цун изделеш госприемко а завода тIахьожамхоша а даккха гIалат доацаш дIаэц. ХIара бетта 45—50 эзар хьаю цо оатхалаш, уж планал дукхагIа я.

Дукха ба заводе цо санна къахьегаш, шоай предприяте сий айде гIерташ, лакха квалификаци йола нах. ХIаьта а цар низ, цар творчество тоъац хеттача тайпара предприяте гIулакхаш перестройка наькъа тIа даха, ханага хьажжа гIулакхаш эргадаха.

— Фуд, Семен, хьона хетаргахьа, новкъадар?

— Оаха тхоай партийни собранешка а кхыча тайп-тайпарча совещанешка а дувцар цаI да — сихагIа производства юкъеяха тахан хьахинна керда формаш: подряд, хозрасчет, вIашагIйохка комплексни сквозной хозрасчетни бригадаш. Цу тIа гIолла тоалургья къахьегама дисциплина, лаьгIлургья хIанз а заводе хоалуш йола уравниловка. ХIаьта а сихлуш бац тха хьакимаш, специалисташ. Укх деношка хиннача йийллача партийни собране, цIаькха а, цIенхIаштта дийцар оаха из дош. Сона хетачогIа, овлангара хувцамаш хила мегаш да заводе.

Хургда. Ца хилча даргдац. Кер бизза са даха декхарийла я Назранера завод. Шийна боагIа мухь тешаме дIахьоргбарех Семен а ва.

М. ЗАНГИЕВ,
тха соб. корр.

Кхоана—мехка фегарча тIема духьаларча оборона бIун ди

ДЕНАЛ ГОЙТАР

Шийна чIоагIа теркам тIаозаш письмо кхаьчар укх деношка тха редакце. Цун автор — Литовски ССР столице г. Вильнюсе ваха Фролов Павел Максимович. Из истори хьехаш ва юкъерча школе. Цу школе вIашагIъеллача тIемеи къахьегамен сийлен музея кулгалхо а ва из.

Сийлахь-боккхача Даймехка тIема шерашка Къулбаседа Кавказе лаьттача тIемашка денали турпалали гойтача бIухоех лаьца даннеш гулъеш ба Павел Максимовича хьехаш бола школа следопыташ. Цу даькъе царна дуккха хIамаш карагIдаьннад. Оаха кепатох Фролова дайтача письмона.

Миллионаш болча наха сатийса Коталон ди гарга доаладеча доккха дакъа юкъедихьад противовоздушни оборона бIухоша. Духхьал моастагIчун 7313 самолет чуяйтай царI 80 эзар дукхагIча салташта, эпсарашта, инаралашта орденаши медалаши еннай. ХIаьта ПВО 93 бIухочоа Советски Союза Турпал яха сий дола цIи еннай. Гварде капитана А. Карповна из цIи шозза еннай.

ТIема исторе дIадовргдоаца мугIараш дитад артиллере инарал-лейтенанта Гудыменко Петр Емельяновича.

Из ваьв 1898 шера Сумской областа Бурынский района Слобода яхача юрта. 1918 шера красноармеец волаш граждански тIем тIа дакъалоацаш хиннав из.

Сийлахь-боккха Даймехка тIом болабелча Закавказски зона ПВО командующелла хьожаваьв. Грозный, Махачкала, Баку, Краснодар, Батуми, кхы дуккха городаши Iаьржача форда тIара порташи лораеш хиннав.

...1942 шу, 10 октябрь, шоатта. МоастагIчун авиаце шозза налет яьй Грознена. Дийнахьа 156 фашистски самолет яр тIаенараш, хIаьта бийсанна 56. Грозненски ПВО бIухой бар царна духьала дов даьраш. Массехк немецки самолет чуяйтар вай летчикаша. Къаьстта укхаза белгалбаьлар 822 истребительни авиаполка летчикаш. Царех цхьанне лейтенанта Г. Мартыса фашистски бомбардировщик чуяйтачул тIехьагIа герза кхоачам ца тоаш висача ший самолет тIатеха цхьаькха моастагIчун бомбардировщик а чуяйтар, хIаьта ше парашютаца Iовессар. Шишша самолет чуяйтар цига летчикаша А. Коряковеи, И. Лазутавеи.

1942 шу, 12 октябрь, оршот.

МоастагIчун авиаци юха а тIаера Грознена бомбаш чукховса. ХIанз 52 бомбардировщик яр уж. Вай зенитчикашеи летчикашеи 23 самолет чуяйтар, хIаьта 10 тIема юкъера яьккхар.

Город Вильнюса номер 37 йолча юкъерча школе следопыташ дуккхача хана денз ПВО тIемахоех материалаш гулъеш ба. Къулбаседа Кавказа лаьттача тIемех цхьадола хIамаш гулде а вIаштIехьдаьннад цар.

П. ФРОЛОВ,
Литовски ССР заслуженни хьехархо.

Болхлой раьза ба

Н. Анисимова цIерагIча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода № 53 йолча кхачан продукташ йохкача тика коллектив болхлой продукташца Iалашбара гIулакха объединене дикагIчарех лоархIаш я. Цо ОРСе хьалхарчарца, дIадахача шера 23 октябрь тIакхоачаш кхоачашйир шин шера товарооборота план. Уж хьокхамаш иштта лакха хиларахи болх дика вIаштIехьбаккхарахи карара кара тела ЦIе байракх еннай царна.

Коллектива болх къаьгга дика хилийтара, кIезига теркам тIабахийтабац тика заведующе, Ибрагимова Розас. Цунна дика йовз ший балха говзал, из практика юкъейоалае а, зIамагIболча новкъосташта дIайовзийта а вIаштIехьдоал.

— Тха эцархой завода болхлой ба. Атта хилац уж раьза хургболча бесса сихха цар хьашташ кхоачашде. ХIана аьлча, сарралца болх беш хиннача сага ха а хилац очередагIа латта, из кIаьдвенна а хул, — яхаш дувц Р. Ибрагимовас.

ХIаьта а, уж декхараш кхоачашде вIаштIехьдоал тика коллектива. Из гуш да отзывай книжка тIа хьежача а. Цу тIа кIезига яздьдац коллектива баркал оала дешаш.

Продавецаш Заурбекова Мареми Джамалдаева Малкани болх беш бола дукха ха яц. ХIаьта а, шоай заведующе хьалха ма даккхара, эцархой раьза хургболаш бу цар болх.

Болх бовзаш хиларал совгIа, из безаш йолча коллективо дуккха къахьег. Цар из керттердар лоархI.

З. АЮБОВ.

Мишта кхоачашду декхараш

БЕРКАТ ДАЬЛАР...

Шалински районе социалистически яхьа инициатор йолаш хьайоагIа «Курчалойский» яха совхоз. Доккхий а бехктокхаме а да боахамо шийна тIайица декхараш. XIX Ерригсоюзни партийни конференци хьаеллача деношка курчалойцаша шийтталагIча пятилетка кхаь шера планаш кхоачашъе лаьрхIад.

Из дара 2635 тонн шура яккха дош деннад совхоза хьайбаш леладераша. Уж декхараш мишта кхоачашду хьажа дагахьа № 1 йолча шурий-товарни ферме хилар тхо.

Ферма бригадир Ахмадханов Абусолта дукха леха везанзар.

— Хьалла тараз долча ва хьона из, — аьлар хьахочо.

АйдамировгIар дезало подрядагIа лелаеча сиргIилгашта маьхий детташ а уж озаш а боахкар ветеринараши скотникаши.

— Со бригадиралла веначa хана чIоагIа воча хьал тIа яр ферма. Бруцеллезахи туберкулезахи цамогаш дола доахан дар оаха леладаьраш. Ерригa пхи доярка мара яцар. Иштта тоъаш бацар скотникаш. Ферма коллектив ший декхарех лоархIаяцар. Цунга хьежжа алапи нийдора наха, — йоах Абусолтас.

Директцена а бригадира а хьалхашка лаьттача хаттарех цаI дар барттайна коллектив вIашагIйоллар. Ше лийлар Абусолта болхлой лехаш, царга дехараш деш. Белоречьера а Курчалойра а нах баьхкар ферма тIа. ГIулакхаш кIезиг-дукха тоаделар. Бакъда, цунах кхоачам хинна Iензар укххаза. Цамогаш дола доахан дIадаха чIоагIо йир. Иштта мара меттадоагIаргдолаш дацар фермера хьал.

1986 шера ферма унахцIенача хьайбашца Iалашъйир. Хьалха садуаш хинна дуккхагIа дола бахьанаш шоаш дIадаьлар. Бакъда, массаза хьайбаш леладерашта хьалхашка лаьтта дешаш дисар: шура дукхагIа яккхар, хьайбашта дозал тIакхетар, хьайоаккхаш йола шура хьалхарча категорех дIачутелар. Цу гIулакхашта терко ю укхаза хадданза укх тIеххьарча шерашка.

Района юртбоахама къахьегамхошка кхайкарал дале хьалха, деррига эзар, лаьрхIар малагIча хана фу карагIдаргда, дийцар пайда эца безача таронех.

Тахан уж дешаш хьалхагIе а дашхар зехьа ца хинналга гуш да. Цул совгIа шоашкара пайда луш я бригадни, дезала подрядаш. Цар алсамо дакъалоац социалистически яхье. Денгар-денга шоай хьокхамаш лакхагIа хилийта гIерташ хьабоагIа подрядай доакъашхой. Из кхетадеш да. ХIана аьлча, тIайийцача социалистически декхарашка хьежжа хила деза доахаш дола толамаш, боккхагIа хила беза хьабоалаш бола пайда.

Бетташ 168 етт ба ферме. Шийтта доярка, массехк бежа Iу ва царга хьожаш.

Социалистически яхьа итогаш ю хIара декадах.

Лакха хьокхамаш гойташ къахьегаш ба дояркаш Солтамурадова Малика, Кагирова Зура, Алхазова Айтула. Масала, М. Солтамурадовас шоллагIа декадах 1537 килограмм шура яьккхай. З. Кагировас — 1407, А. Алхазовас — 1277 килограмм. Февраль бутт а дика чакхбаккха карагIдаьннад бувцача дояркай.

ШоллагIча декаде лакха хьокхамаш гойтарах карара-кара тела цIе вымпел еннай Солтамурадовайна.

Юххьанца хеталу лакхе хьоахабаьча дояркашта мишта карагIдоал шоай декхараш тIеххкхоачашде, аьнна. Цу хаттара жоп луш А. Ахмадханова аьлар:

— Укх шера тха план 100 Iатта тIехьа 94 Iасилг хьалкхеде, аьнна, я. ХIаьта таханарча денга ткъаь кхоъ етт мара бахкабац. Хьалха дахка доахан тха хьалхале лелаерий да. Цудухьа, доахан ца дахкараш тIехьабус. Ше дола доахан дахкача вокхар а йиш хургья шоай хьинар гойта.

Къаьстта дош ала лов АйдамировгIар дезала подрядах. Цар болх бу шоллагIа шу мара деце а тахан ферма гIулакхех дувцаш хилча цунах ца аьлча харцахьа хургда.

Пхиъ саг ва подряде дакъалоацаш. Ши воша, цар истий, вежарий, нана Мима. Тахан 295 Iасилг да цар кхедеш. Дозал тIакхетара план 500 грамм йолаш, хIара Iасана тIакхетар 670 грамм я.

Шоай бригадни подряд вIашагIйолларах лаьца Айдамиров Мохьадеса аьлар:

— Дезала подрядах оаха болх бу шоллагIа шу да. Хьалха а чIоагIа безам бар са тхоай подряд вIашагIйолла. ЛоархIа ца веш цхьа ха яьккхар. Из бехктокхаме гIулакх доландаь. Кхаба Iаьсий хьа а ийца, тхо болх бе доладелча шеко а кхерам а дIабаьлар.

Юххьанца цхьацца халонаш нийслора подряда новкъа. Уж, дукхагIча даькъе, доакъара кхом барца, Iаьсий цIена леладерца ювзаенна яр.

Дезала подряд вIашагIйоллалехь ши трактор яр корпусе доакъар Iалашдеш. ХIаьта тахан цаI мара яц. Погрузчикаца дIатийна доакъар шоаш дIател наха.

Соахка, хьалхарча сортах 80 сиргIа пачхаьалкхенга дIачуелар АйдамировгIар, юккъера дозал 380—390 килограмм долаш. Иштта цар болх лерттIа дIабахара цхьа бахьан Мохьади опыт йола хьайбаш леладер хилар да. ВорхI шу да цо совхозе къахьега. Хьалха бежа Iу хиннав из. Къахьегарга хьежжа сий ду цун. Мохьадена КПСС ЦК ши диплом, обкома Сийлен грамоташ, кхоалагIча степена Къахьегама Сийлен орден еннай. XIX Ерригсоюзни партийни конференцена накъаболхаш подряда доакъашхоша Iаьсашта тIакхета дозал 800 граммага дIакхоачаде чIоагIо яьй. Из вIаштIехьдаргдолаш хIама да. Ферма коа болх беш кормоцех я. Цул совгIа доакъара укх шера къе яц ферма. Хьайбаш доажаде арадаха ха хьаотталца тоъаргдолаш да из.

ТIеххьарча шерашка тоалуш доагIа фермера хьал. Коа асфальт биллаб. Из мел лоархIаме да ховш ма дий. Йолаш я ЦIе уголок. Керда газеташ, журналаш деша, радиога ладувгIа, телевизорга хьажа бокъо я наьха салоIача минуташка. Царна лаьрхIа сауна я. Лоацца аьлча, къахьегамхой сапаргIатадаккхара терко ю боахама кулгалхоша.

Дицдац хьалхалаттарий материальни поощрени яр а. Цхьан Iаттагара 11 килограмм шура яьккхачоа 15 сом премни лу, 10 яьккхачоа — 10 сом, 9 ккачалца яьккхачоа — 7 сом. Скотникашта хьайбашта 650 грамм дозал тIакхетарах — 30 сом, 550 грамм — 20 сом, 500 грамм тIакхетарах — 10 сом. ГIулакх иштта оттадаро балхацара наьха безам совбоакх, лакхйолийт цар къахьахьегама овсарле.

Ший графикагIа автолавкаш йоагIа ферме, кIира шозза. Цар дахь чIоаггIа хоатташ дола товараш, кхыйола продукци. Дукха ха йоацаш хьалхале лелаерий таро хилар «Волга» яха хIамаш ютта машинаш эца.

ХIанз хьайбаш леладерашта хьалхашка латт декхар — дIахо а иштта хьинаре къахьегар.

М. АХИЛЬГОВ.

ДЕГО КЪОАБАЛДАЬР

Сунженски района XX партсъезда цIерагIча колхоза цхьоалагIча бригаде цхьа кхалсаг мара бIаргйовнзар сона цу дийнахьа. Из яр укхазара агроном Макушкина Надежда Георгиевна. Горох дIае кийчлуш болча механизаторашца къамаьл деш, царна цхьацца хьехар деш хьувзар из. ХIаьта сеялкаш кхай тIа яьлча, царна тIехь-тIехьа лелаш, фийгаш лаьтта мишта дувш хьожаш тоъал ха яьккхар цо. Юххера а кха йисте а яьнна, дIаэттар.

Ханна йоккха еце а, дукха да Н. Макушкинай вахарах дувца. Ахархой дезале хьалкхийнай из. ЗIамига йолча хана денз бокъонца дIачIоагIденнад цун сакхетаме эрий ихка Казахстана аренаш караерзаяьча наьха сурташ, цар гIулакхаш. Хийла ше яьча юрта йисте а яхе, бIарг ма кхоачча уллача арен тIа боал тоссаш йодача тракторга хьежар из. Иштта хулар бIаьсти. ХIаьта аьхки эскар санна хьалъоттар кIин канаш. БIарг хьестар цар, дог деладора. ДIайхача деношка дIадолалора ялат чуэцалга а.

— Казахстанера хаоттам тамашийна ба, — йоах Надежда Георгиевнас. — Тахан малх хьежаш, Iимерца ди хул. Кхоана Iаьржа морхаш тIа а яьхке, шийла догIа тох, каст-каста хул лоа делхаш а. ХIаьта а шоай низ ца кхобеш къахьег наха. Из деррига а сай бIаргашца дайна я со. Цудухьа хургда-кх сона сай професси дуккхаезалга а.

Итт класс яьккхачул тIехьагIа юртбоахама техникума агрономически отделене деша эттар Н. Макушкина. Из цаI мара кхы кхалсаг яцар из йолча группе. ХIанз а доалдеш яр укхаза «агроном — маIача наьха професси» яха уйла. Цхьабакъда, дукха ха ялале массане кхетадир Надежда ха яккха техникуме ца еналга, из йизза специалист хила ловш йолга.

Дийша яьлча, «йIайха моттиг» лехаш городе го тувсаш леланзар из, ше хьалкхийнача юрта яхар, совхоза отделене агроном йолаш болх бир. Цига вайзар цунна ший хургвола мар Макушкин Александр а.

— Кастта Сашийца цхьана Нохч-ГIалгIай республике, Ассиновка яхача станице даха хьадаьхкар тхо, — яхаш дувц Надежда Георгиевнас, — Из колхозе шофералла дIайийцар, сона а сай профессегIа болх корабир.

Цу хана денз XX партсъезда цIерагIча колхоза цхьоалагIча бригада агроном йолаш хьайоагIа Надежда Георгиевна. КIоаргга дайзад цунна дего къоабалдеш ше тIайица гIулакх, боккха хьувкъам чуийбе Iомаеннай. Из болх беш йолча шерашка юккъера лаьрхIача хIара гектара хьалур 10 центнер гаргга алсамдаьннад.

— Техникуме Iомадаьр ше да, — йоах цо. — Цхьабакъда, керттера — практика.

Дог тохадолийташ дувц Надеждас шийца болх беча нахах, цар хьинар долча кулгех. Ахархочун професси массарел лоархIамегIа а сий долашагIа а хет цунна. Цудухьа ший бераш а лаьттанца хьашт долаш хьалкхеду цо. Укх тIеххьарча массехк шера цар дезало цхьацца гектар свеклаш лелаю. Соахка план 400 йолаш 650 центнер свеклаш чуийцар цар. Цигара дукхагIдола балхаш даьраш МакушкингIар кIаьнки йиIиги дар.

Дика къахьегамхо хиларах тарра, наха сий ду Надеждай. Районни а станични а Совета депутаталла хержай из, колхоза правлене сийлен грамоташ теларца дуккхаза а белгалъяьккхай. Цхьабакъда, массарел дезагIа хет цунна мугIарерча болхлоша шийна оала баркал.

Тхо дIакъасташ кха йисте йисар Макушкина. Iаьржача оахам тIа гороха IажагIа фийгаш Iолегадеш йодача сеялкага хьеж цун бIаргаш. ДIадоладеннад кхашкара балхаш. Цун вахаре хIанз цхьайттазлагIа хулаш хIама да из.

М. МУРАТОВ.

ХIАРА ДЕЗАЛА—КЪАЬСТТА ФУСАМ

1350 цIа да Наьсар-Керте. Нагахьа санна саггота къаьст-къаьста фусамаш эшача дезалий дехар кхоачашде йиш хилча, уж дукха дукхагIа хургдар. Къаьст-къаьста фусамаш ца хилар бахьан саг ца йоалаеш лела 30 шу даьнна бола кагий нах-м вай бувца а бувцац. ХIаьта а фу дергда: закон дац саг йоалайнча мара фусам ялара учете оттавеш а цIенош де лаьтта дала бокъо луш а.

Цудухьа хIанз юртсовета дагабоахкараш хало довш хьувза дезалаш ба. Уж кIезига а бац — 150 совгIа.

— Царех цхьабарий гIулакх аттача дакхха дикка каяьлар тха дIадахача шера, — аьлар юртсовета председатела Альмурзиев Мухьмада.—Юрта юкъе гIолла додача Наьсар яхача хина дехьа а сехьа а яьда берда йистош елар оаха наха. ХIанз хозлуш йоагIа из моттиг. 66 цIа хьалдеш латт цига. ХIанз юхебисарий уйла еш да тхо.

Атта дац из гIулакх кхоачашде. Наьсара берда йисте цу тайпара лаьтта чIегилг кхы яц, хIаьта юрта гонахьа а дац дIадекъа йиш йолаш лаьтта. Доахан дажа моттиг ца тоъаш хала хьувз нах. 180 гектар баьх фу хул юртарча ши эзар гаргга долча доаханна, жена, гаьзарашта?

— Юрта юкъе а ма бий доагIачул дукхагIа лаьтташ, ковнаш-карташ йолаш нах. Цига а хьажа дезар шо, — ях аз.

— Из-м оаха эггара тхоай тешамегIа лоархIа таро ма йий. Сов лаьтта долча даьша шоай къонгаш шоашта гаьна а ца боалийташ цIенош хьалдайт. Цу тайпара 20 цIа хьалдаьд тха юрта укх тIеххьарча шин шера. Кхы а хьалдеш латт. ХIаьта а дукха йисаяц тхога из таро а. ХIара шера кIезиглуш йоагIа цу тайпара моттигаш, юрт юзаш латт цу тайпара хьалдеча цIеноех.

Квартираш, хIаьта цIенош де лаьтташ дIа-хьа декъача миссел социальни нийсхо бакъдар эшаш моттиг яц. Цудухьа чIоагIа лоралуш, нийса, цIена леладе дезаш хIама да из. ХIана аьлча, цу моча метте яьча харцоно доккхий халахеташ доах наха юкъе, советски законех наьха тешам боабу.

— Цу тайпара моттиг тхоай балха юкъе нийс ца ялийта гIерташ кIезига къахьегац оаха, — йоах юрта Совета председатела. — Тхоай депутатски балха юкъе еш йола перестройка эггара хьалха цу тIара дIайолайир оаха. КIезига - дукха опыт а Iоаль.

Iа а Iайнай укхаза цу балха дикка опыт. ХьалхагIа наха хацар лоархIаш лаьтта хьанна лу, фу бахьан долаш лу, мичахьара лу. Цудухьа харцо гучаяьлацар саг лардаш ехна, пенаш детта вальча мара. ТIаккха комиссеш аха йолалора, нах а летктар.

ХIаьта хIанз цу вай бийцача цIенош деш боахкача 66 дезала юкъе цаI вай раза воацаш, бохам хинна: Царна латкъаш а цар вац.

Бакъда, юртсовета атта дудаланзар из. Биззача ялх бетта лийлар эггара тешамегIболча депутатех вIашагIелла комисси лаьтта дехаш заявленеш ешача наха хьалха. Цхьабараштa дезадар депутаташ цу гIулакха сел дукха тIа бувлаш. Юкъеухараш а нийслора, лакхера «ПеIг теIабе» ... ХIаьта а комисси тIехьашка яланзар. Лаьтташ дийхарех нийсса кхоалагIдола дакъа дIакъаьстар. Кхаь бетта, юрта тайп - тайпарча моттигашка хьалтеха яьхкар бокъондолча лаьтта эшарий списки. Дижар: «хьалларвар во нахийтав спискашта юкъе, Iоарвар харцахьа оттаваь учете, со да а воалаь» аха юкхьашца юрта доладенна къаьмал.

Ништта беркат доал тахан перестройка хьакхийнача демократех, гласностах, бакъдолча хIамах.

Харцо лелаю саг хьалхагIа а гоама вар наха, духхьал дIаала ца лоархIабой а. Хетар, дагардар, харцдар духхьал дIаоал наха. «Хьалха а цхьа ма дийнадий ер мо дола гIулакхаш, сона а дала мегаций», аьнна, шийна динагIа хеттача метте цIенош хьалде ... бокхо еннай моттиг бар лолахой. Цхьабараша новкъостал а дора. Бакъда, цо харцо лелаелла шоашта хайча хоам бир юртсовете: фуд цу дахьа а комисси юкъе цIенош дIадаьхад цунгара конфискаци а яь, шийна суд а яьй. Хула массанахьа а хьа еза из нийсхо. Из йоацагIа — закон дац, закон доацача — порядок яц. Ништта тахана перестройка принцип.

— Ер шу хургдий наьха фусамий хьашташ кхоачашдаде ништта беркате? — хаьттар аз председателга.

— ХIанз оаха спискашта юкъебаьхийта, аьнна, заявленеш еннарашта юкъера хьакъостабаь 35 дезал ба саггота чубаха моттигаш эшаш. ДIахо а тохкам беш, хьожаш да тхо цу гIулакхага. Укх шера, хетаргахьа 70 дезала дехар кхоачашде вIашТIехьдаргда тха, «Назрановский» совхозо дергдола новкъостал а дIалархIача.

ТIаккха хаьтта мичарз дургда оаш, лакхе ма аьлдарий Iа, кIезига да?

— Комисси я цу гIулакхага хьожаш, — аьлар Альмурзиева. — Цхьаннахьара тахо лохаргья оаха. Цу хьаькъа тхона гIо деш райисполком а. Лоацца аьлча, парте, правительства кхайкаль политически боккха лоархIам бола: «2000 шу доаллаш — хIара дезал шийна тхона каьча!». ХIанзарчоа, из дехкар кхоачаш, аьнна, оаха оттаь программа кIезига-дукха «графикаI» хьалха а йолаш, дIайода тха.

М. КАРАЕВ.

Испане тахана гIаьсти машара, къаман территоре тIара американски тIема базаш дIаяхара, мохк НАТО-гара хьакъоастабара тIехьа лоаттабеча къовсама хьнар айдара белгалонагIа дIайода. Укх гIаьстан кампане эггара чIоагIагIа йолча акцеш яр Торрехон — де - Андосерча США тIема - фегарча база юххе яь бархIлагIа традиционни марш. Шин боккхагIболча пацифистски болама — тIема духьаларча организацей Координационни центрей «Базаш — дIаяха» яхача компанен тIахьехамагIа цу марша дакъа доацаш вар 70.000 гаргга мадридсаш. Манильехас кварталера американски базе кхаччалца кхойтта километр никъ бир транспарантаж бе а йоахаш, цар тIа североатлантически альянса, Испане територе тIара американски тIема объектай хьакъехьа яздадар: «НАТО — эшац», «Базаш — дIаяха».

СУРТА ТIА: правительствага мохк НАТО-гара хьакъоастабелгеи Испане территоре тIара США тIема объекташ дIайоахалгеи хьадеш хинна бархIлагIа традиционни гIаьстан марша доакхьашкой; Торрехон-де-Ардосерча американски тIема базера Ф-16 яха истребитель-бомбардировщик.

ТАСС фотохроника.

БЕЗАМ БАРАШ ДУКХА БА

Комсаш кхеяра план цхьайтталагIча пятилетка цхьан шера мара кхоачашьянзар Наурски района «Комсомольский» совхозо. Из бакхан долаш пхе шера паччахьалкхенна дIа да луш 7055 тонн комсаш тIайисар. Иннзар план лурчагIа а. Цхьабакъда, соакха лаьрхIар 3110 тонн йолаш, 3372 тонн чуера. Дувца деза цу толамга кхача малагIча гIулакхо новкъостал дир. Комсаш 712 гектара тIа я боахаме. Царех 257 гектара тIа яраш подрядагIа леларегIолаш дIаелар наха. ХIаьта цар, совхоза кулгалхоша новкъостал а деш, шоай низ дIакхоачар дир, ма хулла дикагIа хьувхаш кхебе гIерташ. ТIеххьара цу кхай тIара, лурчагIа хинначул 3630 центнер дукхагIа комсаш яьхар.

ХIаьта малагIа пайда бахдар наха? Масала, Ю. Х. Шклеровен А. М. Батаевасен кулгалдеча хозрасчетагIа бола баьча звеношкарча хIара болхлочо 3750 сом ийцар.

Иззал дукха ахча сона кхадага а доагIаш, цхьанна комсаш лелаечо ийцадац тха бохаме, — боах Шклерова. — ПодрядагIа комсаш лелае хьацалехьа школе буфетчица йолаш болх баьб, масала, Батаева, бетта 70 сом алапи а доагIаш, кхы лоадама дукхагIа дацар хьалха болх баьча моттиге аз ийдаьр а. ХIаьта подрядагIа комсаш леле дальча, тха бетта алапи 350 сомага дIакхаьчар.

Цул совгIа, белгалдаккха доагIа планал совгIа чуйаха комсех, оттадаьча договорага хьежжа, цу наха 5,1 тонн комсаш, хIаранена 200 килограмм ялат, даьккхача хIара сома цхьаццa килограммаш кхоачийташ концентрированни доакъар деннадра, доалаша леладу хьайбаш кхабара гIожача доакъарца IалашбаьлIа. Из деррига дIадирзаьнача бетта доагIаш чин а алапи 400 сом совгIа хургда. ТIаккха цу хьале эший цIагIара а ваьнна «дIаьха сом» даккхара цхьаннахьа ваха.

— Хьалха санна, беча балха тIаьхьожам лоаттабеш хIара сага тIехьалела везаш хиларах мукъаваьлинна со, — йоах Шклерова. — ... нах подрядагIа болх бе баьлча, и болх совхоза керттерча агрономе А. И. Казачкова. — ЛертIа болх хьабе эшар шоашка дIа ца кхьачача, ХIанз уж дел сона тIехьа. ДоагIар ас дIадалалда тIедуза а хьалха. Творчески болх бара мукъа ха йолаш ба со хIанз.

ЦIенагIа, сихагIа, тешамегIа, комсаш кхеяра дIадодарча кхом беш болх бе баьнва нах, подряд юкъеIоллаьяьчул тIехьагIа. Масала, баьщентара тIа лазарашта, зене йолча садоахаца хIамашта духьала молхаш тохаш хьаха 5—6 ди доадеш хиннадале, хозрасчетагIа болх бечар эггара дукхагIа ши ди мара хьаша доацар цу пIухкаа. ХIанз цхьаннахьа гургаьеш шоана кхай тIа улла комсаш шпалерах хьалъехна лелаш, кхыт айна материал, бел, цел, кхыйола инвентарь. ТIаккха аьлча, кхом баьйсача материалий махках 50 процент из де вIаштIехьдалийтара сага доагIа.

ХозрасчетагIа комсаш лелае мел пайдане хIама да хIийттачул тIехьагIа, цу хьасехе юкъе на кулгура кхаш нахагара пхи IаьI совгIа заявлени кхаьчай хIанзе. Цу шера хьа совгIа дIаийкхьалан сага доагIа.

Б. ГАНИЖЕВ.

ХАННАХЬА КИЙЧО Е

Вай республикера дукхагIдола оахаш дола лаьтташ хий диллача мара дика хьувхаш лургболаш дац. Хийла нийслу е гIаьсти, е аьхки, е цу шоззе а йокъал оттарагIа хьувхаш кIезиглуш, цхьайолча хана из беррига а хIалакьхула моттигаш. Цудухьа IалашIаме лоархIаш болаш да хий дулла кхаш цу дIа хий диллара, долаш дарех ма хулла боккхагIа пайда эцар.

Таронаш цу дикъе кIезига яц. Тахан республике да хий дилла 162 эзар гектар оахаш доа лаьтташ. Мишта пайда эц царех? Цхьа цифра йоалае лов сона: соакха лакхе ювдача майдах яьх эзар гектар гаргга яр вIалла хий ца тохаш йисай. ХIаьта дIадаха шу мел йокъал латташ хиннача массанена ховшаш тохаш хьалха ма хий дилла. Къаьста вала деза болх талмаста баьрех. Царех и Малгобекски района, 961 гектар йисай укхаза хий ца тохаш, хIаьта Ачхой-Мартановски районе — 310, Урус-Мартановски районе — 258, Наурски районе — 195, Сунженски районе — 2184, Надтеречни районе — 317 гектар. Цу кхашка дIайинна культураш йаьхкаха хийа йокъал латтарах хьаьйьлаш.

Цул совгIа, хий тохаш дола моттигаш лаьттачо 4,9 эзар гектар цхьаьккха культура дIа а да кхаь, даьсса дитад. Масала, цунах Гудермесски районе 1,7 эзар гектар, Шелковски районе — 1,1, Сунженски районе — 0,5 эзар гектар.

ТIаккха малагIча хьале дар отчетни даннешка хьежача хий дилла да яха кхаш. Хий тохара нормаши ханаш лоржа телхаярах, IалашIаме доккха е хилар республикера боахамашта, дуккха тонна ялати доакъарн чу ца эцаш дисар. IилманIхоша язна хьахаьрца уж хьувхаш ... цу йокъа ца деш дитар — шоллагIа.

Соакха нюйн шоллагIча декадагара дIадоладенна октябрь чакхбаллалда догIаш хиланзар. ХIаьта хьалхагIа кьам а эсала хилар. Масала, йоккхала хьалашка тоха деззача хана хий техача Малгобекски района «Кавказ» яхача совхоза кхаш лелаергашна юкъера лаьрхIача хIара гектар тIара республике чуницачул 13 центнер дукхагIа хьалхашка чуера. Ништа да-кх ший ханнахь даьр.

Шелковски района «Коминтерн» яхача колхозо хIара гектара тIара 49,5 центнер хьажкIаш яьхаяле, цунна лоаллаха йоаллача «Красный пахарь» яхача колхозо 20,8 центнер мара яькхадац. Цхьаккха дийча бакъде йиш йолаш дац уж гIулакхаш. Цхьаьнна хьалхашка цу тIара хIара гектара тIара «Надтеречный» совхозо — 17,5, «Верхне-Наурский» совхозо — 16,3, «Притеречный» совхозо — 9,3, «Победа» совхозо — 14,9, «Наурский» совхозо — 17,5 центнер ялат мара чуийца цу хилар.

Сихха тоаде деза цу даькъе эттa хьал. Дуга дIадувча боахамашка тоъаш бац, из де ховш бола механизатораш, эсала я дуга леладерий технически база, кIезига теркам тIабохийт лаьтта эрозех лорадара. ДIахо машар бе йиш йолаш дац уж гIулакхаш.

ХIаьта республикера дуга леладераш мел йоккхий таронаш йолаш цу хьахьоех хьакьдолча боахамашта цу хьакьеха IоальIа опыто. Масала, соакха Гудермесски района «Брагунский» яхача совхоза кхаш леладераша хIара гектара тIара 34,6 центнер дуга чуийцар. ТIаккха мишта кхетаде йиш я цун лоаллаха йоаллача «Семеновод» яхача совхозо шозза хIана бац, аьнна кIезигагIа хьувхаш чуийца хилар? Укхаза мишта чакхдаьлла дар агротехнически гIулакхаш, кийчбаьбад дуга леладе ховш бола механизатораш.

Специалиста хьехамаш

Каст-каста укх тайпара практика а нийслу: хIанз хIанзе догIа делхарга сатувсаш а баьгIе, лаьттана тIоадал хила йиш йолча баррамал Iолохьеначул тIехьагIа мара хий тоха боладаь. ... ТIаккха хий тохара балхаш. Из дара эзар гектар тIара дукха а ба. ХIаьта цу тайпара кегар боаллача хана, тамаш я-хь гIулакх дикка дIадерза аьтув болаш е.

Хий тохача кхашка, хIара дийнахьа хIана дац аьнна, дукхагIулаш йоагIа из дара эшаш йола техника. Тахан республике а хий хьоашан хий тохаш йола 800 агрегата йолаш, уж цу аттагIа шоаш делаш йола 20 машинеи. Йолаш йолча нормашка хьежача 65 эзар гектара тIа хий тоха кхоачам болаш е а из техника. Новкъа дахар фуд аьлча, цунах ахнел совгIа яр ахкан замалахьа вIалла болх ца беш дитар.

Фуд бахьан? Боахамашта хий тохара балхаш чакхдахара шоай гIулакх довзаш воай ши эзар совгIа са шIан бетташка уж ийнчу, Iомабу, из деш тоъал рузкъа а доаду. ХIаьта йовхал еттача, царех ахаш мара болх беш хилац. Цу хьахулар: селлара бокха мах телаш хьаьх хин системаш дукха хинна дацар пайдах ...

Къамаьл дац, хий тохагIа динача дас санна чакхьача боахамаш а долаш дарат пайдехьахаргIа. Из миссел ... а Урус-Мартановски района Мичурина цIерагIа совхоз. Соакха хIара хий диллача гектара тIара цо чуийцар 55,3 центнер ялат. Сунженски района Ленина цIерагIа колхозо — 32,5 центнер. ХIаьта царел вогIа хьалаш доацача Сунженски района Кирова цIерагIа совхозо — 8,9 центнер. Цу тайпара контрасташ кхьача районаш а дукха я. Масала,

Мишта кхетаде дезаш хIама да, цхьадолча хий диллача кхашкара хий диллача дарел кIезига хьувхам боаккхаш хилар? Цу тайпара гIурто кIезига де дьяьдац республикера юртбоахама. Соакха лийрхьачул 120 эзар тонн кIезигагIа ялат, 43 эзар тонн кIезигагIа бахча овеш хьувхаш чуийцар колхозаш совхозаш. Из ала йиш я цхьайолча кхьча культурех а.

Къаьста боккха мах дуга дIадийнача кхашна хий дилар. Из миссел дукха рузкъа дIадахийтача хьахулар алсамдалар дог доах паччахьалкхена. Цхьабакъда, дуга чекакиера чуяда кхьехьаша хIара шера кIезиглуш болаш. ИйслагIча пятилетке хIара гектара тIара 36,5 центнер дуга, иттлагIча — 29, цхьайтталагIча пятилетке — 27,6 центнер.

Фуд бахьан? Бакъдар ала ма дезий, укхаза бехке я цу гIулакха бизза теркам тIа ца бохийта НГIАССР Госагропром. Во хул дIадувш дола ма дуга дIадувш дола кхаш гIаьсти мара ахац. Дуга леладераша биззача боараме дIакхачац удобренеш, гербицидаш, дохьажахимикаташ. Тхона, республика Госагропрома болхлошта урок хила еза цох.

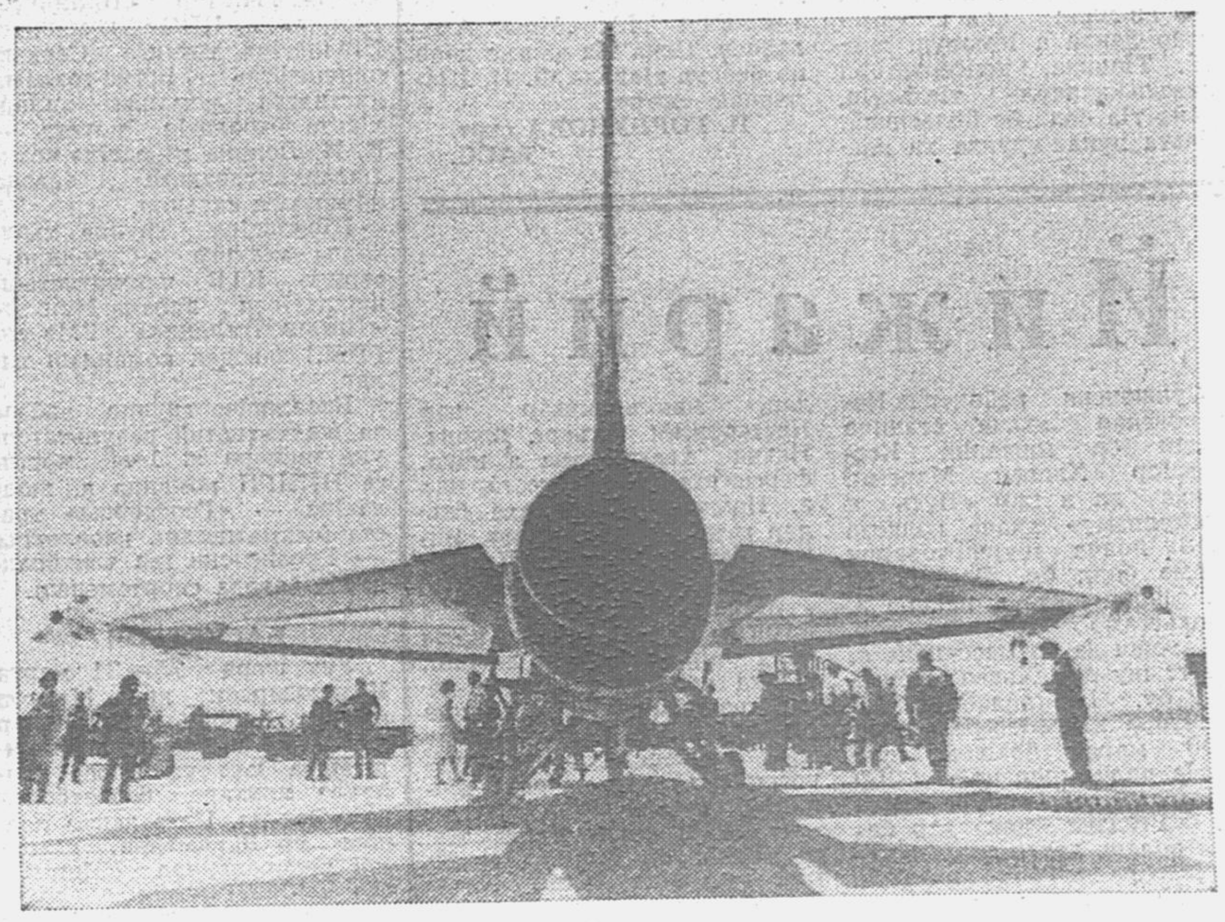
Дуга дIадийнача кхашка хий диллара, удобренеш тоъсара, цига тайп-тайпара культураш тIехьа-хьалха дIадера режим кийчъьй Грозненски опытно-мелиоративни станце. Цо ях-яхар дийча хIара гектаро 50 — 60 центнерга кхоачаш хьувхам бала беза. Цхьабакъда, хIанзарчоа цу хьакъехьа дола хIама дац. Хийла нийслу агротехники дIадерзаш ханнаьха кхоачаш ца дара бахьан долаш, дугий кхаш оасаро дадылкъаш хилар а.

Нагахьа санна цхьадолча боахамашка дуга дIадийнача кхашка хий диллар дика леладой, вонхар чарх эсала кхест, дикагIйолча опытах а Iилмана карагIдаьларех а бизза пайда эцац. Цхьан дешаца аьлча, цу а мел культура хIанз санна мела йита йиш яц. Хьалхебе беза дилла ма из специалисташ-дуга леледераш, шерье еза цар технически база. Массарел а хIамегIа да укхаза хий тохар.

ЦIенхьашта бехк баккха йиш я «Лермонтовский», «Семеновод», «Кошкельдинский», «Сунженский» яхача совхоза свеклаш лелаерех. Соакха кIезига хьувхам чуийцаб цар. Цар бехкагIа паччахьалкхена иштта кхоачаш йисай 11 эзар тонн гIаргга шекара свеклаш.

ДIадаха шу йокъал латташ дар. Сага хац цу шерара хаоттам мишта хургба а. Цуд-да а вай еш кийчо е еза цунна республикера кхаш леладераша.

Х. ЯЛХАРОЕВ, агроном.

СОНГМЕРА ЦIЕША ЙИЗА IУЙРЕ

Ткъо шу хьалха, 1968 шера март бетта цхьан Iуйрийна американски вертолетни десант, эзарийн наггаш тIа «Милай-4», аьнна, белгальяьча, нах бахача пункте Iовессар.

Шеррача мугIарагIа тхо юрта наьIаIадьхкар, — дувцар гIехьагIо лейтенанта Уильям Колле. — Со цхьан цIен кораIа чухьекар. Цу чу бархI саг вар, уж тIа я бар гара вера. Аз из герз теха вийра... ШоллагIвар лачкъа хьежар, аз из а вийр... Са новкъостех цхьаьа Iаьскарий вайжа тхона а бийхкaр. Со тIом беча хана низ бара духьала ва.

Колла 109 саг вийра. ХIаьта цу дийнахьа Сонгмера цIийна хIама гунахьа да 567 вьетнамец хIалакьвир, керттерча дакъе бераш, кхалнах, къанойI. ТIахьа салташа ерригa юрт йогайир, йокъ мара да юташ.

Капитана Мединас кулгалдеш хинна «Чарли» яха рота Сонгме ера тIема Iилма ерригача бокъонех, къама мукъадаккхара низий 48-ча батальонца тIом бара дукъа. Цигара бокъонца вола моастагI кора а ца ваь, цу дийна герз бахача наха тIадерзадир. Цхьабакъда, хьалхарча взвода командира, лейтенанта Колен капитана Мединай хьакимашка ништта хоам бир: ЧIоагIа боаккха тIема гIа 128 «вьетконговец» вийнав, кхо единица герз а хьадаьккхаш...

Цу дийнахьа Сонгме хинначох дола бакъдар цаI-ах шу даьча мара пресса оагIонаш тIа хьалтIадаланзар. Цу хоамо Америка корзагIаьккхар. Из гIулакх тахкара лаьрхIа комиссе вIашагIеллар. Цу комиссена ший кулгалхочунна — инаралa Пирса цIи тиллар. Цун доклад, тешаш даьча лоткъамащен тIема трибуналий заседаней стенограммащен бIаь эзар оагIув хилар! Сонгме зинанча событех книжка издараш Пулитцеровски преми енна волча журналиста Сеймур Херша яхачох. Пирса комиссе даьча тохкамий хьакъехьа машар бер а деладергдолаш дар. Лейтенанта Коллена дийна мелав чу валца суд йир, цхьабакъда из приговор хийцар. Вьетнамчарна дийна моаз боаьаьбачоа кхо шу суд йир. Колле адвоката аьлар: «нах боабе Iома а ваь, уж боабе, аьнна, оцхуна деза бакъийта дина американски кагий нах ба уж. ХIаьта хIанз цар боаллача хий боахарасарий вахарах болх бизза кхоачашбарах зуламхой лоархI!» Адвоката дувцар нийса дацар.

ХIанз Уильям Колли Джорджия яхача штата, Колумбусе вах. Цо ювелирни тикан даь йоI йоалаяьй. ХIаьта безача маьха кхерий, метIаш ... Лоалахоа Коллех йоах хьаше леладаьчох докхал а деш вах из.

«Сонг ЦIаккха а духьал ахац Сонгме айса боабаь нах», — йоахар цо цига. ХIаьта Вьетнаме цо даь хIамь а тIехьа дагадоагIа мемориал латт. Цу мемориала сотрудникийн цхьанне — Фан Тхи Чина — ше лайр из унзара Iуйре, цига цул тIехьа хих саг мара дийна виса деннадац. Кхо тов яь йола из лоадаха улла юртарa ахархошта корайир. Шийг гаргара мел вар вийнача цу событех, халла мара дувца лац Фан Тхи Чина. ...

Вьетнаме тIом баьча цхьан американски аьлар: «Тха хIара ротана ший Сонгмий яр». Цу 1968 шера ма бетта укхаза мугIарера салта а волаш тIом беш хинначул дневника тIа язъя дакъа. Цо бакъду американски эпсара хьалха ... аьнна доацилга: «АтагIа Iочудолаш дар тхо. Хьалха вIалла цхьаькхьанна тхох байда болха гукаш бIаргабайра (американски салташа ништа оалаш вьетнамцех. — Е. Л.). Оаха царна тIехьа дIахьа топаш йийттар, бакъда дIакхетанзар. Аьрда оагIорахьа хьа а дийрза ши бIамер дIахо долаше, тхо цхьан новкъоста кIотаргаьта юкъе кхо гук бIаргавайра — хьалсагтан ши маIасаги. Новкъосташа царна низ бир. ТIаккха тхо дIахо дахар. Цига наьнга тIа гIалг бIаргадайра. Из дохадир оаха...

Хошимин.

Евгений ЛЕНГ, АПН соб. корр.

Ширдаьннача гIулакхашта духьала—лира къовсам

МЕЛБАЛИЙТА ЙИШ ЙОАЦА БОЛХ

Гласность къагга хьагойтар цхьаболча идеологически болхлоша хьалха дIанхачащ ... шерашка дина дукхьала тайпа лостам боацаш хиннарa.

Тахан, перестройка вай мехка шерра дIайоланача хана, боккхача дукхьала меттагIа лекцеш ешара, беседаш ела. Къаьста халача цIт цхьавола «вокка» кулгало дина дукхьала беседа шин мехкаошта, гуранаш дакаш деш хила еза, аьнна.

Цудухьа тамаш йолаш хIама дац дукхача моттигашка укх тайпара хьал хьаллар: атеистически кхетам лулга кхоам дексар а лоархIаш, болх чакхбаккха безачарга бокъонца цу хьабела тIахьажар законодательствос дуллаш йола нийра моттигаш нийсьелча мара. МугIарена коммунисташка дIахьехаш ... лоаттабеча уставной дехкар доацаш дар...

Укх тайпара масал доаладе безам бар са. 1987 шера мае — июне Ачхой - Мартановски района партакома перестройка дIа мишта йода хьожаш хилар ... тхо КПСС обкомо тIадилларгIа. (Хьалхxе ала деза, республика юртаоахкара районашта юкъе во цу район йолга).

ЧIоагIа тамаш йир аз цу района «Урожайный» яхача совхозе бIаргадайнахьах. ... Юрта Совете — духьал дехкарии. Юртара библиотека хьайийла яр. Оаха лелах атеистически литература. ... партком секретарь ...

аьнна, дош делар тхона. Цу шера декабрь бетта юха а вахар со цу района «Урожайный» совхозе ... Перестройкана кулгалдара хетаьча доклада тIа «Урожайный» совхоза парткома секретара ... ТIаккха малагIча кулгалдеча идеологически ...

Цхьабакъда «идеологически болхлоча» ... Гласность ...

... йоацаш КПСС Грозненски горкоме вIашагIьеллача сайрийнарча марксизмо - ленинизма университете хинча семинаре.

Шийх боккха пайда боацаш чакхьаьлар укх деноша Л. Н. Толстой цIерагIча Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен университета экономически факультете хинна семинар. Дьсса, пайда боаца хабараш а ца дувцаш, дискуссионни хьисапе хьалъхь хилар. Ховш ма хиллара, укхаза деша багIараш цхьа болча динах тешаш барий хила мегаш я.

Кхыча тайпара нийслуш а хул. Иштта, вай йиццача университета исторически факультета цхьабола студенттарна чIоагIа раьза боацаш хилар (цхьан студентка, пенгазета тIа цо исламах лаьца критически материалаш язъяра. Нийса - хургдацар цу хилар хIанзарчоа, тешаша хьахьоех вахача-лелача нийслуш хинна уйлаш гласность идеологически боарама кхоачаьяьлар.

Са белгалдаккха безам бар, атеистически пропаганда еш бола нах (цунца цхьадола укх мугIарий автор а) хиннарa а доазал дехьа ца хиннадра. ХIаьта дина «авторитеташ» кхыметтел Макка а ух, иттнега кхоачаш латт хьажош да тхо яхаранаш. Уж вIашагIеттаьу вай мехкара лаьрхIа да делегацешца, хьахуача делегацешцар ништта дакъалоац хьажош юкъера вIашагIеттара ...

Цудухьа динах тешараша а ца тешарашка а ала цар шортта да. ЦIаьхха хьахиннаяц цу тайпара факт. ... та цу сходе бусалба дина керте латтачо къамаьл де лургмa дийнача берриге лерг а дилла бегIар цо дувцачунга ладувгIаш.

Вай идеологически надрай мела моттигаш гучаьллахилар гласность. Бакъда, хIанз а кIезига бац лакхе лаьтача кулгалхоша указаней кийча рецепташ яларга хьежаш багIараш.

Гласность вай IоIмаду хьанарел лоIам болаш хила. Гласность — из вай вахара ерриге оагIонаш кердадахара, вахарера цIена мел доацар дIадаккхара цIенаделла тIехьара къовсам. Цо вайна гIо ду цхьана вIашагIа а кхийтта перестройка проблемаш кьестае.

Гласность хьалашка чIоагIа ира опп идеологически къовсам, цхьан хана хьахьийна стереотипаш дIаяхар.

С. ВИСИТАЕВ, философски Iилмай кандидат, ЧИГУ доцент.